

De Otter in De Onlanden: ontwikkelingen in 2019

Wim van Boekel

**Rapport 2020.01
Stichting Natuurbelang De Onlanden**

colofon

Foto inzet titelblad: Otterfamilie in de Bolmert, foto: Sjoerd Geelink

Fotoverantwoording:

Foto blz. 5, Jacob Poortstra

Overige foto's: Wim van Boekel

© Stichting Natuurbelang De Onlanden 2020.

Dit rapport kwam tot stand in samenwerking met de beheereenheden van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Groninger Landschap in De Onlanden.

Overnemen van gegevens uit deze uitgave is vrij, mits onder vermelding van de bron.

Overnemen van foto's is niet toegestaan zonder toestemming van de auteurs.

Alle contacten graag via wvanboekel@home.nl

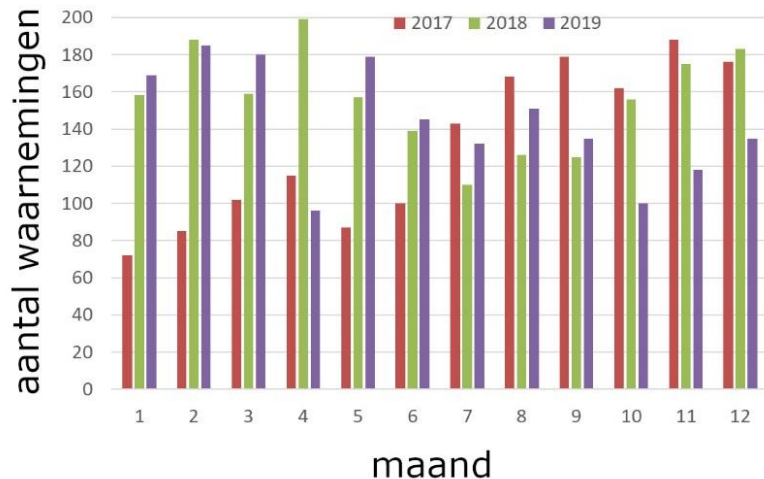
Wijze van citeren: *van Boekel, W. (2020). De Otter in De Onlanden: ontwikkelingen in 2019. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde, rapport 2020/01.*

Inleiding

Na een aantal jaren van groei en stabilisatie op hoog niveau leek het erop dat de otterpopulatie in De Onlanden in 2019 wat aan het krimpen was. Dit bleek vooral aan het eind van het jaar, toen de – inmiddels gebruikelijke – piek van vrouwtjes met jongen voor de wildcamera's uitbleef en ook het totaal aantal waarnemingen van otteractiviteit een flink stuk achterbleef bij voorgaande jaren (zie figuur 1). Of het aantal Otters in De Onlanden inderdaad minder is geworden of dat er sprake is van een waarnemingseffect zal uiteindelijk nog moeten blijken. Hieronder wordt dieper ingegaan op de mogelijke oorzaken van de achteruitgang in aantal dan wel waarnemingen.

Maandelijks aantal waarnemingen van Otters met een vast aantal wildcamera's in De Onlanden gedurende drie jaren.

Resultaten DNA-onderzoek in De Onlanden in 2019

Het verzamelen van ottersprints in de winter van 2018/19 leverde opnieuw een groot aantal nieuwe DNA-profielen op in De Onlanden (zie tabel 1). Daarnaast waren een aantal oude bekenden nog aanwezig in het gebied, maar ontbrak het DNA van de oudst bekende bewoner, vrouwtje NB265. Mogelijk is zij bij de bemonstering gemist, omdat de focus bij het verzamelen van spraints dit keer lag op delen van het gebied waar in voorgaande jaren minder monsters vandaan kwamen.

Het dominante mannetje NB351, dat ook al lang in het gebied verblijft, werd wel weer gevonden in zijn vaste gebied in de kern van De Onlanden (zie kaart 1). Daarnaast bleken ook drie vrouwtjes uit eerdere jaren nog aanwezig. De andere zeven Otters waarvan DNA profielen konden worden gemaakt waren nieuwelingen in het gebied, vijf vrouwtjes en twee mannetjes. Meest opvallend was de identificatie van het mannetje NB640 aan de zuidkant van De Onlanden bij het Peizerdiep en de Rodervaart (zie kaart 1). Dit mannetje was een winter eerder nog aangetroffen in de grachtengordel van de stad Groningen. Het was de eerste keer dat de herkomst van een Otter die in De Onlanden leeft kon worden gedocumenteerd. Van de andere nieuwe individuen werden de spraints verzameld op locaties die in voorgaande jaren weinig aandacht kregen, zoals de zuidkant van het Leekstermeer (NB832) of de kruising van de Zanddijk en de Nieuwe Sloot in de Peizermaden (NB836). Mogelijk waren de individuen die op deze plekken ontdekt werden al langer aanwezig in het gebied, maar had het geringe aantal spraints dat hier in voorgaande jaren verzameld was niet eerder een positief resultaat opgeleverd*. Het kan echter ook zijn dat het hier ging om jonge Otters, die in de herfst met hun moeders of alleen door het gebied zwierven. In het verleden werd er steeds vanuit gegaan dat jonge Otters nog geen DNA in hun spraints achter laten, maar sinds kort is duidelijk geworden dat ook zij met deze methode soms te identificeren zijn (Kuiters *et al.* 2019).

*Lang niet alle verzamelde spraints leveren bruikbaar DNA op. Van de 45 spraints die in deze winter verzameld werden in De Onlanden bleken er slechts 24 (54%) bruikbaar te zijn. En deze score lag dan nog flink boven het landelijk gemiddelde van 46% (persoonlijk commentaar Loek Kuiters)

De mannetjes NB646 en NB647, die bij de vorige bemonstering in De Onlanden aangetroffen werden, waren dit jaar niet terug te vinden. Dit is inmiddels een gebruikelijk patroon. Het dominante mannetje verjaagt alle andere mannetjes op den duur uit het gebied en hun plaats wordt weer ingenomen door nieuwkomers, waarvan het DNA alleen aan de randen van De Onlanden te vinden is. De verjaagde mannetjes zijn tot nu toe nog nooit elders in Nederland terug gevonden tijdens de DNA-bemonstering.

Tabel 1: overzicht van de Otter-individueen in De Onlanden die gevonden zijn in de jaarlijkse DNA-onderzoeken. (rood=vrouw, blauw=man, zwart=onbekend; tussen zwarte haakjes=niet gevonden in onderzoek, maar wel aanwezig)

2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
NB264	NB264†(A28)				
NB265	NB265	(NB265)	NB265	NB265	
			NB337		
	NB351	NB351	NB351	NB351	NB351
	NB353				
	NB354				
		NB416			
		NB500			
		NB501	NB501	NB501	NB501
		NB502			
		NB503	(NB503)	NB503	NB503
			NB631		
			NB633	NB633†(A7 Leek)	
					NB640
					NB642†(fui Peizerdiep)
					NB643†(roden)
					NB644†(fui Groote Diep)
					NB645†(roden)
				NB646	
				NB647	
				NB807	NB807
					NB829
					NB831
					NB832
					NB833
					NB835
					NB836

kaart 1: verspreiding van de spraints van geïdentificeerde Otters in de winter van 2018-19 in De Onlanden

Jonge Otters in 2019

Vorig jaar werd al geconstateerd dat in De Onlanden de piek van waarnemingen (met de wildcamera's) van vrouwtjes met jongen flink later in het seizoen optrad dan in het jaar ervoor (van Boekel 2019). De grootste aantallen waarnemingen werden gedaan rond de jaarwisseling 2018/19, terwijl in 2017 de meeste otterfamilies in september-oktober voor de camera's te zien waren. In het laatste kwartaal van 2019 werd uitgekeken naar de nieuwe geboortegolf bij de Otters. Er waren echter maar weinig jonge Otters te zien, slechts vijf in totaal, waarvan er vier (twee moeders met elk twee jongen) zelfs maar één of twee keer in beeld kwamen. Voor de camera's in het centrale deel van De Onlanden, waar in eerdere jaren 5-10 jongen frequent te zien waren, kwam waarschijnlijk slechts één moeder met één jong zeer regelmatig in beeld. ('Waarschijnlijk', omdat niet geheel uit te sluiten valt dat er twee moeders met elk één jong in dit deel van De Onlanden leefden.) Het totaal aantal jonge Otters bleef in 2019 in ieder geval ver achter bij de aantallen uit eerdere jaren. Een mogelijke oorzaak voor dit verschil zou kunnen zijn dat

ook nu weer een verschuiving van de geboortegolf heeft plaats gevonden. In dat geval zouden begin 2020 meer jongen in beeld moeten komen. Een andere mogelijkheid is dat de vrouwtjes met jongen verbleven in delen van het gebied waar geen camera's staan. Ook in dat geval zouden deze jongen begin 2020 in beeld moeten komen, als ze groot genoeg zijn om, alleen of met hun moeder, langere tochten te ondernemen. Het kan uiteraard ook zijn dat er minder volwassen vrouwtjes in De Onlanden leefden, waardoor er ook minder jongen geproduceerd werden.

Otters in Noord-Drenthe en Groningen in 2019

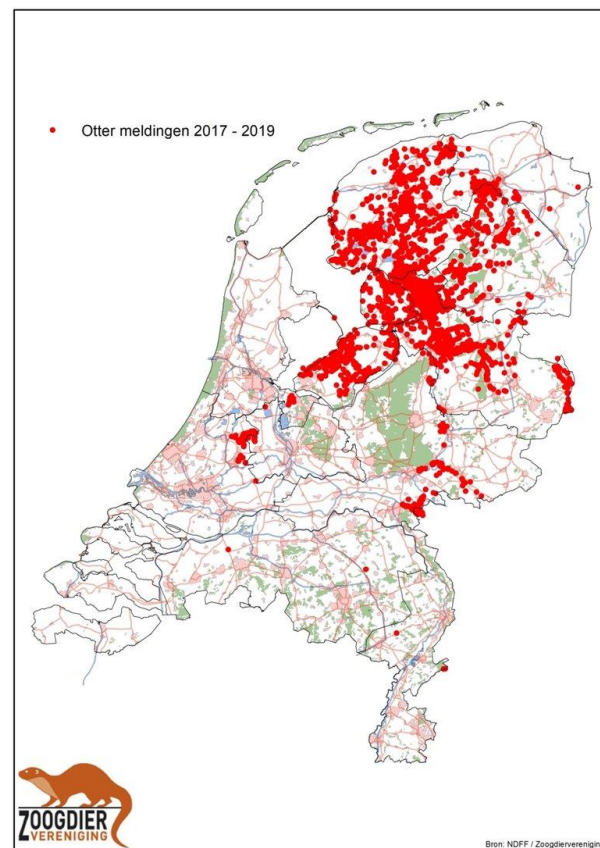
Na de mooie groei in 2018 van het aantal Drentse Otters waarvan DNA werd gevonden (32 individuen) viel het aantal van 26 individuen in de bemonstering van 2019 wat tegen. Uit de verspreidingskaart van Otters in Nederland (kaart 2) blijkt ook dat de Otters zich in Drenthe niet verder in oostelijke richting verspreid lijken te hebben.

kaart 2: waarnemingen van (sporen van) Otters die doorgegeven zijn via het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) in de periode 2017-2019. (bron: Dijkstra et al. 2019)

Dit beeld kan echter ook veroorzaakt worden door een achterblijvende bemonstering van de oostelijke helft van de provincie. De meeste Drentse Otters die tot nu toe geïdentificeerd zijn leven in en rond De Onlanden en de noord-Drentse beeksystemen van Peizerdiep, Drentse Aa en Hunze. Dit zijn ook de gebieden waar het meest actief naar ottersporen gezocht wordt. Een gerichte actie op het verkrijgen van informatie uit de oostelijke helft van de provincie zal wellicht leiden tot een heel ander beeld van de verspreiding van Otters in Drenthe.

In Groningen werden gelukkig weer meer Otters geïdentificeerd in de DNA-monitoring dan de enkele man die in de vorige winter werd gevonden. Vooral de vondst van vier nieuwe Otters bij het Zuidlaardermeer, waarvan twee waarschijnlijk Duitse immigranten, was verheugend. Ook in het Westerkwartier werd één Otter geïdentificeerd, terwijl twee Otters waarschijnlijk hun leefgebied hadden in zowel het noordelijk deel van De Onlanden (Lettelberter Petten) als het Westerkwartier (De Drie Polders). Het Groningse deel van het Lauwersmeergebied is al langere tijd een bekend leefgebied voor Otters. Ook voor de provincie Groningen geldt dat gericht zoeken waarschijnlijk (veel) meer individuen en een groter verspreidingsgebied van de Otter op zal leveren.

Landelijk kwam het totaal aantal geïdentificeerde Otters uit op 274. Omdat lang niet alle Otters in de DNA-bemonstering vertegenwoordigd zijn (want nog te jong, of geen bruikbare DNA-samples verzameld) en ook delen van het land niet goed onderzocht zijn zal de werkelijke grootte van de otterpopulatie waarschijnlijk rond de 360 dieren liggen (Kuiters *et al.* 2019). De populatie groeit dus nog steeds, maar is ook nog steeds erg klein en daardoor kwetsbaar.

Verkeersslachtoffers

Die kwetsbaarheid van de otterpopulatie blijkt elk jaar weer uit het grote aantal verkeersslachtoffers dat gemeld wordt. In 2019 werden in Nederland minstens 129 Otters dood gereden, waarvan 17 in Drenthe (persoonlijke mededeling Harry Bosma). Waarschijnlijk zijn deze aantallen nog groter, omdat niet alle dode Otters officieel gemeld worden en omdat gewonde dieren die weg kruipen en uiteindelijk toch overlijden niet altijd gevonden zullen worden. Helaas werden in maart 2019 voor het eerst ook binnen de grenzen van De Onlanden twee Otters, kort na elkaar en op vrijwel dezelfde plek, dood gereden. Eén mannetje kon voor onderzoek van de weg geraapt worden (zie foto), de andere Otter 'verdween' helaas voordat het dier verzameld kon worden. Waarschijnlijk ging het in beide gevallen om zwerfende mannetjes, die op zoek waren naar een eigen territorium. Beide dieren staken 's nachts de Groningerweg, tussen Peize en Peizermade, over en werden daarbij geraakt door auto's. De oversteekplekken lagen niet op voor de hand liggende locaties, zoals in het verlengde van sloten of tussen grote wateren, waardoor het moeilijk is om hier goede beschermende maatregelen te nemen (afrastering bijvoorbeeld) om herhaling te voorkomen.

In mei werd op de A28 bij Glimmen (Witte Molen) weer eens een Otter van de snelweg geraapt. Het wachten is hier nog steeds op een goede faunaverbinding die een eind moet maken aan de regelmatig terugkerende verkeersongelukken van Otters en andere dieren die hier langs komen. Ook op de A7, net ten noorden van De Onlanden, viel in september weer een slachtoffer. Vlak voor de jaarwisseling werd op de Meerweg, tussen Eelde en Haren, een dode volwassen man Otter van de weg geraapt. Dit slachtoffer viel op de locatie waar op korte termijn de faunapassage gaat komen die het Friescheveen met het Paterswoldsemeer moet gaan verbinden. Over de aanleg van deze passage is jarenlang gepraat en geprocedeerd. Voor dit mannetje Otter komt de aanleg helaas te laat, maar hopelijk kunnen verdere slachtoffers in de toekomst voorkomen worden.

Dagwaarnemingen van Otters in De Onlanden

Ook in 2019 hadden sommige bezoekers van De Onlanden het geluk om één of meerdere Otters overdag te kunnen zien. Het aantal meldingen van dagwaarnemingen bleef wel wat achter bij het jaar ervoor, wat wellicht in lijn is met de hierboven al geconstateerde afname van het aantal waarnemingen met de wildcamera's. Ook betreffen dagwaarnemingen vaak vrouwtjes met jongen en die waren in 2019 ook minder aanwezig in het gebied. Toch ging het bij de meeste meldingen wel weer om waarnemingen van meerdere Otters tegelijk (zie foto).

Deze twee Otters werden gezien en gefotografeerd in het Eelderdiep, op 20 april 2019 (foto: Jacob Poortstra)

Discussie

Het algemene beeld van de otterpopulatie in De Onlanden, zoals dat in 2019 uit de waarnemingen, met wildcamera's en van sporen, en uit de resultaten van het DNA-onderzoek naar voren kwam, duidt op stabilisatie van de populatiegrootte en wellicht een lichte teruggang van het aantal jongen dat geboren is. De DNA gegevens leverden weer een flink aantal nieuwe individuen op, maar het is niet zeker dat het hier om echte nieuwkomers gaat. Mogelijk leefden een aantal van deze nieuwe Otters al langere tijd in delen van De Onlanden die bij eerdere bemonsteringen onderbelicht zijn gebleven. Dat in 2019 een lager aantal jongen geboren is kan het gevolg zijn van een afname van het aantal volwassen (vruchtbare) vrouwtjes in het gebied, of van het verschuiven van de jaarlijkse geboortepiek in de loop van de tijd. Het verschijnen van meerdere opvallend dikke, en dus mogelijk drachtige, vrouwtjes otters voor de wildcamera's in januari 2020 (zie foto) lijkt te wijzen in de richting van deze laatste mogelijkheid.

De twee Otters die dood gereden werden op de Groningerweg (N372) bij Peizerwold waren de eerste verkeersslachtoffers in De Onlanden zelf. Dat er niet eerder slachtoffers vielen heeft ongetwijfeld te maken met de goede faunapassages onder de wegen in het gebied. De Otters gebruiken deze verbindingen bijzonder goed, zoals blijkt uit de beelden van de wildcamera's en uit de sporen die onder de bruggen gevonden worden. Toch is de zeer drukke N372, die dwars door De Onlanden loopt, een weg waarvan al te verwachten was dat het vroeg of laat mis moest gaan, vooral als er Otters langs komen die het gebied niet kennen en dus ook de faunapassage niet weten te vinden. Door middel van afrastering zouden deze Otters naar die passage geleid kunnen worden. Dat is een maatregel die zeker overwogen moet worden als hier in de toekomst vaker Otters dood gereden gaan worden en die ook zeker zal helpen om het huidige aantal verkeersslachtoffers van andere soorten (Vos, Steenmarter, Haas) terug te brengen.

Dik ottervrouwtje voor één van de wildcamera's in De Onlanden, jan. 2020

De Ottergroep

Zonder een aantal 'spoorneuzen' in en rond De Onlanden zou het niet mogelijk zijn om de Otters in dit gebied goed te volgen. Stichting Natuurbelang De Onlanden is dan ook dankbaar voor de hulp die ze gekregen heeft en nog steeds krijgt bij het verzamelen van de gegevens die in dit rapport zijn verwerkt. De volgende personen hebben daaraan bijgedragen (in alfabetische volgorde):

Jaap de Boer (beheerder Het Elsburger Onland)
Theo Bus (vrijwilliger Staatsbosbeheer)
Harry Holsteijn (duikvereniging Hydrofiel)
Alwin Hut (beheermedewerker Het Groninger Landschap)
Hilco Jansma (natuurfilmer)
Luit de Jong (muskusrattenvanger waterschap Noorderzijlvest)
Hendrik Koops (muskusrattenvanger waterschap Noorderzijlvest)
Frank Kruk (vrijwilliger Het Elsburger Onland)
René Oosterhuis (rayonbeheerder Het Groninger Landschap)
Sonja van der Wijk (vrijwilliger Natuurmonumenten)

Daarnaast willen we **Loek Kuiters** van de Wageningen Universiteit bedanken voor de vele informatie die we kregen over de resultaten van de DNA analyses van de Otters in De Onlanden en omgeving. **Sjoerd Geelink** en **Jacob Poortstra** gaven zichtwaarnemingen van Otters in De Onlanden door.

Meer informatie over het **monitoringsprogramma Otters** van de Wageningen Universiteit en de gepubliceerde rapporten hiervan zijn te vinden via: <https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/show-wenr/Monitor-Otter-2.htm>

Video materiaal:

Het aantal films van de Otters in en rond De Onlanden, op het Youtube-kanaal van stichting Natuurbelang De Onlanden, groeit elk jaar. Hieronder staat een selectie van de meest recente beelden en van de leukste video's uit eerdere jaren:

Jonge Otter spelend: https://www.youtube.com/watch?v=J47_LWQx0Z0&t=5s

Otter overdag zwemmend: https://www.youtube.com/watch?v=Hkv3r5oOs_Y

Otter gezin bij de visvangst: <https://www.youtube.com/watch?v=9sd39yTZDVA&t=30s>

Vijf Otters in beeld: <https://www.youtube.com/watch?v=pjxfqevRKI>

Jonge Otters 2018: <https://www.youtube.com/watch?v=tcIN-zTOWAE&t=18s>

Otter met opmerkelijke prooi: https://www.youtube.com/watch?v=MB6zBC_aD58

Knokpartij van Otters: <https://www.youtube.com/watch?v=aP2XsqXnEr0>

Otter overdag in beeld: <https://www.youtube.com/watch?v=dfrBstY4AoA&t=10s>

Spelende jonge Otters: <https://www.youtube.com/watch?v=Ss7oxC6nzaQ>

Moeder Otter doet middagdutje: https://www.youtube.com/watch?v=ONp8z-DMz_A

Otter jaagt op vis onder brug: <https://www.youtube.com/watch?v=4qXq8rdDOH4&t=3s>

Literatuur

van Boekel, W. (2019). De Otter in De Onlanden. Ontwikkelingen in 2018. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde, rapport 2019/01.

Dijkstra, V., E. Polman & M. van Oene (2019). NEM Verspreidingsonderzoek Bever en Otter in 2018. Telganger oktober 2019. Zoogdierverseniging, Nijmegen.

Kuiters, A.T., G.A. de Groot, D.R. Lammertsma, H.A.H. Jansman, J. Bovenschen, M.C. Boerwinkel & M. Laar (2019). Genetische monitoring van de Nederlandse otterpopulatie; Ontwikkeling van populatieomvang en genetische status 2018/2019. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WUR. WOTtechnical report 157.